

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

مریم رضایی^۱

غلامحسین تاجری نسب^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۵، صفحه ۱۰۷ تا ۱۲۳ (مقاله پژوهشی)

چکیده

باور به اصل مهدویت با ایجاد روحیه نشاط و امید در انسان‌ها، باعث تقویت نیروی مقاومت ایشان در مقابل ظلم و زور می‌گردد و لذا مسئله‌ای با ارزش برای جوامع انسانی است. از آنجا که چنین روحیه‌ای به زیان دشمنان اسلام است، همواره تلاش می‌کنند با روش‌های مختلف از جمله تحریف و تخریب و انکار مهدویت، به مبارزه با آن پردازند. برای انکار مهدویت با طرح شبهات و القاء آن در فکر و اندیشه مردم تلاش می‌کنند که اعتقاد به اصل مهدویت را از ذهن مردم بزایند و در نتیجه باعث ایجاد آثار و عوارض منفی مثل؛ رکود و رخوت و فساد و تباهی در جامعه اسلامی شوند، در این راستا اساس تفکر مهدویت را جعلی دانسته‌اند و آن را منکر شده و به کل رد کرده‌اند. انکار مهدویت با طرح این شبهه بدون بررسی دقیق مسئله و فقط با استناد به سخنان ابن خلدون و افزودن شبهاتی بر سخنان وی صورت گرفته است. این مقاله ضمن بیان این شبهه و موارد مربوط به آن، تلاش نموده است با پاسخ دادن به آن و از بین بردن ابهامات مربوطه، در جهت از بین بردن افکار نادرستی که باعث تضعیف عقاید مهدوی می‌شود، گام مؤثری بردارد و مانع نفوذ این افکار در اذهان اندیشمندان شود.

کلیدواژه‌ها: مهدویت، انکار مهدویت، شبهه، آثار سوء اعتقاد به مهدویت، رخوت، فساد.

۱. عضو هیئت علمی گروه معارف، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول):

m50_rezaee@yahoo.com

۲. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده اصول الدین، تهران، ایران: m_rezaee@azad.ac.ir

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

درآمد

باور به اصل مهدویت و انتظار موعود یا منجی آخرالزمان، علاوه بر این که یکی از اعتقادات اصیل اسلامی است، از اعتقادات تمامی ادیان الهی و غیر الهی و همه ملل دنیا است و با توجه به اهمیت ویژه آن، در اندیشه اسلامی نیز علاوه بر این که در مسائل اعتقادی و کلامی مورد توجه است در فقه سیاسی، مباحث معرفتی، معارف قرآنی و حدیثی و ... نیز مورد توجه است و علمای بزرگ اسلامی در این خصوص به بحث و بررسی می پردازند.

بیان معارف گسترده مهدویت در هدایت عموم انسان‌ها و به‌ویژه مسلمانان شیعه و سنی نقش ارز شمندی را ایفا می‌کند و نتایجی چون؛ امید و نشاط و پویایی و تحرک و مقاومت و پایداری در مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی را دارا است و مانع از تسلیم و مطیع شدن انسان‌ها در مقابل ظلم و بی‌عدالتی مستکبران جهان است.

اصل مهدویت و اعتقاد به منجی با توجه به اثرات آن، همواره در طول تاریخ به شیوه‌های مختلف مورد هجوم و دشمنی قرار گرفته است و از سوی دشمنان اسلام و بشریت، تلاش‌های گسترده‌ای برای از بین بردن تفکر مهدوی صورت گرفته است و برای از بین بردن یا کم رنگ کردن این عقیده در بین مردم با روشهایی همچون تخریب، تحریف و انکار و شیوع و گسترش آن در افکار و اندیشه‌های مردم به مبارزه با آن پرداخته اند که توجه به علل آن بسیار حائز اهمیت است و پرده از مسائل بسیاری برمی‌دارد.

در مواجهه با شبهات مطرح شده این سؤالات به ذهن متبادر می‌شود که آیا عدم دسترسی به منابع اصیل اسلامی باعث ایجاد و طرح این شبهات شده است یا عدم وجود مطالعات کافی موجب مخالفت با مهدویت و انکار آن شده است؟ شاید هم ترس از برپایی حکومت جهانی عدالت‌گستر و ظلم‌ستیز مهدوی موجب طرح و ترویج این افکار و دشمنی و مخالفت با اصل مهدویت شده است؟

این مقاله سعی نموده است سؤالاتی را که مورد توجه پژوهشگران واقع می‌شود بررسی نموده و با پاسخ به آن دلایل گوناگون مخالفت و انکار مهدویت را تبیین نماید.

فرض بر این است که اعتقاد به مهدویت با آثاری که دارد به ضرر استعمارگران و استثمارگران جهانی و علی‌الخصوص دشمنان اسلام است و بدین جهت است که در طول تاریخ مورد توجه افرادی که سعی دارند بر جوامع انسانی غلبه نمایند قرار گرفته است.

اینان ستیز با تفکر مهدوی را امری حیاتی دانسته و در این مسیر اقدامات بسیاری انجام داده‌اند و تلاش نموده‌اند شیوه‌های مختلفی را برای رسیدن به اهدافشان پیش گیرند و برای رسیدن به هدف خود هزینه‌های زیادی نموده و از ابزار و امکانات مختلف، به مخالفت و تحریف و انکار مهدویت پرداخته‌اند. طرح شبهه برای انکار و مخالفت با اصل مهدویت از سوی برخی مستشرقین و مسلمانان اعم از اهل سنت و شیعه یکی از اقدامات صورت گرفته در این خصوص است.

جدی و مستمر بودن مبارزه دشمنان اسلام با اصل مهدویت و فعالیت‌های گسترده‌ای که در این راستا انجام می‌شود هر مسلمان اندیشمندی را ترغیب می‌کند، با مطالعات دقیق در این زمینه، خود را در مقابل حربه‌های آنان تجهیز نموده و دلایل فعالیت‌های ایشان را بشناسد تا به وقت لزوم بتواند پاسخ مناسبی برای ایشان داشته باشد و مانع تأثیرگذاری شبهات وارده در اذهان مردم گردد. یکی از مسائلی که در آثار برخی از نویسندگان مسلمان اعم از شیعه و سنی بیان شده و با طرح آن به مخالفت با اصل مهدویت پرداخته‌اند و آن را به کل انکار کرده‌اند، این است که مهدویت را امری مخرب و زیان بار معرفی کرده‌اند و می‌گویند اعتقاد به اصل مهدویت در جامعه تأثیرات منفی می‌گذارد و در این راستا دو شبهه مطرح‌اند و بیان می‌دارند که اعتقاد به اصل مهدویت هم عامل فساد و فتنه در جامعه است و هم این که عامل رخوت و سستی مردم در جامعه می‌باشد که هر دو اینها برای جوامع انسانی زیان بار هستند.

در این مقاله که به روش تحقیق توصیفی، تحلیلی و بر پایه ضوابط و قواعد عقلی و منطقی انجام شده است، به شرح و تبیین این دو شبهه پرداخته شده و ضمن بیان شبهات مطرح شده، تلاش نموده است با تبیین حقیقت اصل مهدویت و بیان ادله و انگیزه منکران و مخالفان، به رد شبهات وارد شده بپردازد و به این وسیله، موجبات معرفت افزایی و آگاه‌سازی اذهان اندیشمندان، و به خصوص جوانان مسلمان را نسبت به این موضوع آورد و در رفع ابهامات و از بین بردن دسیسه‌ها و شبهات ایجاد شده، گام مؤثری بردارد و مانع اثرگذاری بیشتر این اندیشه‌های نادرست در اذهان و اندیشه‌های مردم شود.

اعتقاد به مهدویت در بین اندیشمندان مسلمان

باور به اصل مهدویت و انتظار منجی، مورد قبول بسیاری از علمای مسلمان اعم از اهل سنت و شیعه است و برخی از علمای مسلمان و به‌ویژه اهل سنت با تمسک به روایت‌های موجود در منابع شیعی و سنی، منکر اصل مهدویت و اعتقاد به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را کافر می‌دانند که در این قسمت چند نمونه از این روایات بیان می‌گردد:

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

۱. «من أنکر خروج المهدی فقد کفر بما أنزل علی محمد صلی الله علیه و آله و سلم، ومن أنکر نزول عیسی فقد کفر بما أنزل علی محمد صلی الله علیه و آله و سلم، ومن أنکر خروج الدجال فقد کفر بما أنزل علی محمد صلی الله علیه و آله و سلم»، (الکشمیری الهندی، ۱/ ۲۴۲۱۳۰، ابن هجر عسقلانی، ۱۳۹۰ ق، ۵/ ۱۳۰)

هر کس قیام مهدی را انکار کند به دین محمد صلی الله علیه و آله و سلم کافر شده است و نیز هر کس نزول عیسی (در آخر الزمان به یاری حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف) را انکار کند به دین محمد صلی الله علیه و آله و سلم کافر شده است و هر کس خروج دجال را انکار کند، به دین محمد صلی الله علیه و آله و سلم کافر شده است.

۲. «مَنْ كَذَّبَ بِالذَّجَالِ فَقَدْ كَفَرَ وَمَنْ كَذَّبَ بِالْمَهْدِيِّ فَقَدْ كَفَرَ» (مقدسی شافعی، ۱۳۹۹ ق، ۱۵۷، هیتمی، ۲۷، متقی هندی، ۱۳۹۹ ق، ص ۱۷۷ - ۱۸۳)

هر کس دجال را تکذیب کند کافر شده است و هر کس هم که مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را تکذیب کند کافر شده است.

از این نوع روایات که بیان کننده اهمیت مهدویت نزد مسلمانان و اعتقاد به آن است در کتب دیگر مسلمانان اعم از شیعه و سنی دیده می شود ولی برخی هم به مخالفت با آن پرداخته اند.

شبهات مهدویت

برخی از مستشرقان و برخی از مسلمانان اعم از شیعه و سنی برای مبارزه با مهدویت و کم‌رنگ نمودن آن به مخالفت با مهدویت پرداخته و با طرح شبهاتی آن را انکار کرده‌اند. یکی از این شبهات این است که بیان می کنند؛ اندیشه مهدویت، دارای آثار مخرب و منفی و زیان باری استف از جمله این که عقیده به مهدویت را از سویی عامل «ایجاد رکود و رخوت و سستی» و از سوی دیگر نیز عامل «تفرقه، قتل، کشت و کشتار و فساد و تباهی» در جامعه می‌دانند و از آنجا که این آثار، منافعی با اصول یک جامعه سالم انسانی است، مطرح نمودن این شبهه، تأثیر بسیاری در اذهان عقلاء می‌گذارد و مردم را نسبت به مهدویت بدبین نموده و باعث می‌شود با نگرش منفی نسبت به این اصل اعتقادی، اندیشه مهدویت به مرور زمان در ذهن آنان کم‌رنگ شده و در نهایت از بین برود و روحیه ظلم ستیزی خود را از دست داده و دشمنان راحت‌تر بتوانند بر جوامع اسلامی غلبه نموده و زودتر به منافع و مطامع یابند.

همانطور که ملاحظه شد؛ این شبهه دو محور را مد نظر قرار داده که هر یک به صورت مجزا طرح و بررسی می‌شوند:

الف- اصل مهدویت عامل فساد و فتنه است

۱- محمد رشید رضا (۱۳۵۴-۱۲۸۴ ق) یکی از دانشمندان نامی اهل سنت است که معتقد است فکر و اندیشه مهدویت در جهان اسلام، تبعات و آثار منفی فراوانی را بر جای گذاشته است و در این راستا در کتاب تفسیر خود به نام «تفسیر المنار»، پس از نقل نظریه ابن خلدون در انکار مهدویت و تأیید آن، اندیشه مهدویت را باعث فساد، فتنه، اختلاف و کشت و کشتار در جامعه اسلامی دانسته و می‌گوید:

«عقیده مهدویت، یکی از بزرگ‌ترین عوامل و انگیزه‌های فساد و فتنه‌ها در امت اسلامی است؛ زیرا بسیاری از دوستان سلطنت و پادشاهی و اولیاء شیطان، مدعی مهدویت می‌شوند و برای تأیید ادعای خود به جنگ و کشتار و بدعت و فساد در زمین متوسل می‌شوند تا اینکه هزاران هزار نفر از هدایت سنت نبوی خارج می‌شوند و بعضی از آن‌ها از دین خارج می‌شوند همچنان که تیر از کمان خارج می‌شود.» (رشید رضا، ۱۴۱۴ ق، ۹/۴۹۹).

وی همچنین معتقد است باور به مهدویت موجب شده است در دوره‌های مختلف، افرادی به دروغ ادعای مهدی بودن کنند و به این وسیله، گروهی را اطراف خود جمع کرده و باعث تفرقه و از هم گسیختگی جامعه اسلامی گردند و در این باره می‌نویسد:

اعتقاد به مهدی، باعث پیدایش فتنه‌های عظیمی شده است که در مناطق و زمان‌های مختلف، افرادی به پا خواسته و مدعی مهدویت شده‌اند. آنان بر اهل و نزدیکان سلطان وقت خروج کرده‌اند. فریب خوردگانی نیز وی را اجابت کرده، میان آنان و حاکمان، جوی خون به راه افتاده است. (رشید رضا، ۱۴۱۴ ق، ۶/۵۷ - ۵۸).

۲. احمد مصطفی المراغی (۱۳۷۱-۱۳۰۰ ق) یکی دیگر از عالمان اهل سنت است، وی نیز در کتاب تفسیر خود «تفسیر المراغی» در بابی تحت عنوان «المهدی المنتظر» به پیروی از ابن خلدون مهدویت را انکار می‌کند و در تأیید آن، عقیده به ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

باعث فساد و فتنه در گروه‌های اسلامی برشمرده و آن را دستاویز مدعیان حکومت می‌داند و می‌گوید:

این موضوع (مهدویت) بزرگ‌ترین عامل فساد و فتنه در بین امت اسلامی بوده است به نحوی که بسیاری از مدعیان حکومت و پادشاهی در شرق و غرب ادعای مهدویت کرده‌اند و برای رسیدن به خواسته خود، مبارزه و جنگ و نوآوری و فساد در زمین به پا کرده‌اند و باعث شده‌اند هزاران هزار نفر از اسلام خارج شوند. (مراغی، ۹/ص ۱۳۴-۱۳۳).

۳. احمد امین مصری (۱۳۷۳ - ۱۳۰۵ ق) نیز از دانشمندان اهل سنت و منکر مهدویت است و به‌طور مفصل به نقد و انکار مهدویت پرداخته است و یکی از شبهاتی که برای انکار مهدویت به آن تمسک جسته است شبهه ایجاد اثرات منفی و تخریبی در جامعه به واسطه رواج اندیشه مهدویت است که در رابطه با آن می‌گوید:

از آثار سوء اعتقاد به مهدویت، انقلاب‌های پی در پی در طول تاریخ مسلمانان است. در هر عصری شخص یا اشخاصی پیداشده و با یدک کشیدن نام مهدی منتظر، مردم را به سوی خود دعوت نموده و گروهی نیز دعوت آن‌ها را پذیرفته‌اند و بدین سبب باعث مشکلاتی در جامعه اسلامی شده‌اند. (احمد امین، ۱۹۹۹ م، ۳/ ۲۴۴)

۴. ابوالفضل برقعی (۱۳۷۰ - ۱۲۸۷ ش) روحانی ایرانی که از منکرین اصل مهدویت است و در رابطه با آن کتاب نوشته است نیز مهدویت را عامل فساد و فتنه در جامعه می‌داند و در این زمینه می‌گوید:

متأسفانه علمای ما روزبه‌روز خرافات را عمیق‌تر و وسیع‌تر نموده و مردم را از قرآن کریم و سُنَّتِ قطعیه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دورنگه داشته‌اند و اسلام را که دین تعلیم و تعلم و تحقیق و تفکر بوده کنار گذاشته و به‌جای آن «تقلید» را رواج داده‌اند؛ اما یکی از علمای بیدار معاصر به نام شیخ «عبدالله بن زید آل محمود» که رئیس محاکم قضائی «قَطَر» است کتابی نوشته به نام «لَا مَهْدِيَّ يُنْتَظَرُ بَعْدَ سَيِّدِ الْبَشَرِ» و امام موعود را مبدأ و منشأ خرافه‌ای به نام «مهدی» موهوم دانسته و می‌گوید مکرر به نام

مهدی در هر زمان و مکان غوغا برپا کرده و به بهانه مهدی موعود و به نام او اشخاص ماجراجو قیام کرده و مردم ساده و یا غوغا طلب و جاهلانی را دور خود جمع کرده و هیجان‌ها ایجاد کرده و خون‌های بسیاری را ریخته و آخر الامر بدون نتیجه و بدون اینکه دینی و یا حقی را تأیید کنند مردم را به جان یکدیگر انداخته و ابتلاآت را به وجود آورده‌اند؛ و حاصل آنکه نام مهدی موجب فتنه و فساد شده و عدّه بسیاری را به گمراهی کشانیده است، بر عالم خیرخواه لازم است برای دفع این فساد چاره‌ای بیندیشد و مردم را اگر بتواند روشن سازد و از این فتنه‌ها دور سازد و بیان کند که نام مهدی و قیام او اصلاً در کتاب خدا و کُتب اولیه اسلام نیامده، به خصوص نام او در قرآن نیامده بلکه آیاتی برخلاف این موضوع آمده است، (چنانکه در صفحات قبل ملاحظه شد) (برقی، ۱۳۹۴ ش، ۱۰۱ و ۱۰۲)

۵. احمد الکاتب (متولد ۱۳۳۲ ش/۱۳۷۲ ق) یکی از روحانیون شیعه است که به رد و انکار مهدویت پرداخته است و در سخنانش در رابطه با ایجاد فساد و فتنه در جامعه می‌گوید:

مهدویت همواره نظریه ایست مبهم، نزد اهل‌البیت و مسلمانان سه قرن اول هجری ادعای مهدویت اینجا و آنجا می‌شد و از ده‌ها دعوت هم تجاوز کرده است، حتی اینکه برای هر گروه و طایفه‌ای یک مهدی شاید هم بیشتر وجود داشت، این پدیده به ما نشان می‌دهد که مصطلح (امام مهدی) همراه با عناوینی چون انقلاب و آزادی و عدالت‌خواهی به وجود آمده است و آن به شکل عکس‌العمل از واقعیت فاسدی که جامعه اسلامی را به تباهی می‌کشاند، بوده است. (کاتب، ۱۳۹۴ ش، ۱۹۰)

پاسخ شبهه عامل فساد و تباهی بودن مهدویت

۱- اعتقاد به مهدویت و انتظار موعود یا منجی، یکی از اعتقادات اصیل اسلامی است و احادیث متواتری بر آن دلالت دارند و در کتب معتبر حدیثی شیعه و اهل سنت نیز موارد بسیاری ذکر شده است، به عنوان نمونه کتاب، «المهدی المنتظر عجل الله تعالی فرجه الشریف فی ضوء الأحادیث و الآثار الصحیحه و اقوال العلماء و آراء الفرق المختلفه»، یکی از نمونه‌هایی است که مراجعه به آن برای رد این شبهه معرفی می‌گردد.

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

۲- اصل مهدویت و اعتقاد به ظهور منجی و مصلح جهانی در آخرالزمان فقط مختص به مسلمانان و یا شیعیان نیست بلکه از اعتقادات تمامی ادیان الهی و غیر الهی و ملل مختلف است و مطالب زیادی در کتاب‌ها در این زمینه وجود دارد و یک اعتقاد صحیح است و اکثر دانشمندان و عقلاء عالم آن را پذیرفته‌اند.

۳- مطرح کنندگان این شبهه می‌گویند؛ اندیشه مهدویت موجب شده است در طول تاریخ، افراد بسیاری، ادعای مهدویت کنند و همین موضوع، زمینه اختلاف‌ها و درگیری‌ها و کشتارهای زیادی بین جوامع اسلامی شده است، در پاسخ به ایشان گفته می‌شود؛ اگر وجود مدعیان دروغین مهدویت و پیامدهای منفی که در اثر این اعتقاد به وجود می‌آید بتواند دلیلی برای انکار این اصل اصیل انسانی شود، باید بتوان توحید را نیز منکر شد چراکه همواره افرادی در طول تاریخ از اعتقاد مردم به خدا سوء استفاده کرده و ادعای خدایی نموده و به این وسیله بر مردم حکومت کرده و در این راستا چه ظلم و ستم‌ها و جنایاتی انجام شده است. همچنین باید مجوزی با شد برای این که نبوت نیز انکار شود چرا که مدعیان نبوت نیز در طول تاریخ مشاهده شده یا می‌شوند. آیا به خاطر این که افرادی ادعای نبوت کرده و ادعای ایشان، عوارض منفی نیز به دنبال داشته و دارد، می‌توان نبوت انبیاء علیهم‌السلام و به‌ویژه رسول خدا صلی‌الله علیه و اله و سلم را نیز انکار کرد؟

این چنین نیست و نمی‌توان به خاطر سوءاستفاده تعدادی اندک از یک اعتقاد صحیح، منکر اصل آن اعتقاد شد و آن را به‌طور کل رد کرد.

نکته مهم دیگری که در این قسمت مطرح می‌شود این است که عمر مدعیان دروغین مهدویت کوتاه بوده و نادرستی ادعای آنان برای مردم مشخص شده است و آثار آن در جامعه ماندگار نبوده و چه‌بسا باعث عبرت‌آموزی انسان‌ها شده و در جلوگیری از فریب مجدد افراد نقش بسزایی داشته است.

۴- ادعاهای دروغین و کذب خود تأییدی بر وجود این اصل است چرا که این ادعا نشان از سوءاستفاده و بهره‌برداری مدعیان، از یک حقیقت موجود در باور مردم است و سخنان عالم بزرگ شهید سید محمد باقر صدر در پاسخ به سخنان دکتر احمد امین در خصوص انکار مهدویت مؤید این امر است:

دکتر احمد امین در کتاب «المهدویه فی الاسلام» ادعای مهدویت از جانب فرصت طلبان را دلیلی بر مخدوش بودن اعتقاد به مهدی، عجل الله تعالی فرجه الشریف، و تردید در اصالت آن قلمداد کرده است در حالی که برعکس خود این نوع سوء استفاده ها را باید برای اثبات حقانیت این اعتقاد و اندیشه، مؤید دانست؛ زیرا این حرکت، بیانگر رفتار زشت عده‌ای شیاد است که می‌خواهند با نیرنگ و ظاهرسازی، از یک حقیقت مسلم شرعی و اعتقاد ریشه‌دار دینی در میان دین‌داران، به نفع مطامع خود بهره‌برداری کنند. (صدر، ۱۴۱۷، ق، ۱۶-۱۷)

۵- در احادیث و روایات اسلامی نشانه‌های مشخصی برای تشخیص مهدی واقعی عجل الله تعالی فرجه الشریف ذکر شده و با دقت در آن‌ها به آسانی مدعیان دروغین مهدویت از مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تشخیص داده می‌شوند و باطل بودن ادعاهای آنان معلوم می‌گردد و هیچ فرد عاقلی به ندای غیرواقعی این مدعیان گوش نمی‌دهد و اگر کسی دنباله‌رو این افراد شود ایراد از بی‌اطلاعی و بی‌خردی اوست نه از اندیشه مهدویت و شخص امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف. که بتوان به این دلیل بر این اصل شبهه وارد نمود و آن را انکار کرد.

۶- اگر انکار اصل مهدویت مانع وقوع فتنه‌ها و آشوب‌ها و موجب ایجاد امنیت و آسایش در جامعه می‌شد با توجه به این‌که در طول تاریخ همواره مخالفینی بوده‌اند که به انکار اصل مهدویت پرداخته‌اند، نباید دیگر فتنه‌ای و آشوبی در جامعه وجود می‌داشت و باید جامعه به آرامش فراگیر می‌رسید در حالی که چنین چیزی نیست.

ب- اعتقاد به مهدویت عامل رکود و رخوت در جامعه اسلامی است

برخی از مخالفان اصل مهدویت با بیان این مسئله که عقیده به مهدویت با سوق دادن مردم به توکل به خدا، مردم را از مبارزه و عمل برای رسیدن به اهدافشان باز می‌دارد و باعث ایجاد رخوت و سستی و تنبلی و رکود و در نتیجه عقب‌ماندگی جامعه اسلامی می‌شود و از سوی دیگر نیز موجب فرار مسلمانان از زیر بار مسئولیت‌ها می‌گردد و باعث می‌شود افراد آن جامعه دیگر درصدد برپایی جامعه اسلامی عدل‌گستر و ظلم‌ستیز نباشند و تحرک و پویایی خود را ازدست‌داده و در برابر ظلم و ستم تسلیم شوند، به مخالفت با اندیشه مهدویت و اعتقاد به ظهور منجی و انکار این اصل

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

مهم پرداخته‌اند و سال‌هاست که بابت این نظرات مهدویت را امری جلوه داده‌اند که دارای آثار سوء در جامعه است و سعی نموده‌اند با این افکار در اذهان مردم باعث کمرنگ شدن این عقیده در بین مسلمانان و در نتیجه از بین رفتن این عقیده شوند و به این وسیله بتوانند راحت‌تر به اهداف خود نائل شوند. این شبهه بیشتر توسط برخی دانشمندان اسلامی مطرح شده است که به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود.

۱- محمد رشید رضا (۱۲۸۴-۱۳۵۴ ق) یکی از افرادی است که به طرح این شبهه پرداخته و در کتاب «تفسیر المنار» خود ضمن شکایت از این که چرا اعتقاد به مهدویت، باعث شده مسلمانان به جای حرکت به سوی انجام تکالیف اجتماعی خود، آن وظائف را موکول به زمان ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نمایند، می‌نویسد:

و مسلمانان؛ پیوسته، تکیه بر ظهور حضرت مهدی می‌نمایند و گمان می‌کنند که مهدی برای آن‌ها سنت‌های الهی را تغییر می‌دهد، با اینکه آن‌ها این آیه شریفه را تلاوت می‌کنند: که ﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَكُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا﴾ (رشید رضا، ۱۴۱۴ ق، ۹ / ۵۰۰)

وی معتقد است گسترش این اندیشه در میان مسلمانان، باعث سستی و رخوت آنان در انجام واجبات الهی نیز شده است. رشید رضا در رابطه با وضعیت جامعه اسلامی در زمان خود می‌گوید: مردم دست از حمایت اصل اسلام کشیده‌اند و منتظر مهدی ایستاده‌اند تا بیاید و مجد و عظمت از دست‌رفته آنان را بازگرداند و همه چیز را با معجزه اصلاح کند. اگر بنا بود چنین اتفاقی بیفتد برای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم انجام می‌شد و آن حضرت و مسلمانان، آن همه متحمل رنج و سختی‌های جهاد نمی‌شدند. (رشید رضا، ۱۴۱۴ ق، ۹ / ۴۹۹)

۲. محمد بن طنطاوی جوهری (۱۳۵۸-۱۲۸۷ ق) نویسنده تفسیر الجواهر از عالمان اهل تسنن مصری و اشعری و از استادان دانشگاه الأزهر و دارالعلوم قاهره بود، وی از مفسران اهل سنت است

---

۱. آیا آن‌ها چیزی جز سنت پیشینیان و (عذاب‌های دردناک آنان) را انتظار دارند؟! هرگز برای سنت خدا تبدیل نخواهی یافت و هرگز برای سنت الهی تغییری نمی‌یابی. (فاطر/۴۳)

که به انکار اصل مهدویت و ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آخرالزمان پرداخته است و پس از نقل کلام ابن خلدون در انکار مهدویت و پیروی از او در بیان شبیهاتی که ابن خلدون در کتاب خود مطرح نموده است، این شبهه را بیان کرده و سعادت بشری را در گرو تلاش و کوشش تمامی جامعه اسلامی می‌داند و انتظار مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در تعارض با این وظیفه عمومی می‌پندارد و در این خصوص می‌نویسد:

وای به حال کسانی که منتظر آمدن مهدی هستند تا بیاید و نسل آن‌ها را هدایت کند، مانند این که نه خداوند هدایت‌کننده است و نه پیامبر الله علیه و آله و سلم وظیفه هدایت داشته است. (طنطاوی، ۱۴۲۵، ق، ۱۶- / ۲۱۷-۲۱۸)

طنطاوی اعتقاد به مهدویت را یک انحراف می‌داند و در قسمتی از سخنان خود به انتظار امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حمله کرده و می‌گوید:

... من می‌خواهم این کلام را به‌طور مختصر بیان کنم تا عالم اسلام را از این انحراف دور کنم. (همان، ۱۱- ۱۲ / ۱۶-۱۵)

در جای دیگری نیز می‌گوید:

اندیشه مهدویت باعث ضعف و سستی در امت اسلامی است. (همان، ۱۲-۱۶ / ۱۲).
باور به مهدویت و منجی آخرالزمانی عامل رکود، سستی، دست روی دست گذاشتن و ظلم‌پذیری جامعه اسلامی است. (همان، ۱۶-۱۵ / ۱۶-۱۵)

وی همچنین، تکیه و اعتماد مسلمین بر مهدی نجات‌بخش را عامل خواری، زبونی و ضعف تدبیر جامعه اسلامی می‌داند. (همان، ۱۶-۱۵ / ۲۱۵)

۳. احمد مصطفی المراغی (۱۳۷۱-۱۳۰۰ ق) مفسر دیگری از اهل سنت است که وی نیز در کتاب خود «تفسیر المراغی» برای رد و انکار مهدویت پس از ذکر کلام ابن خلدون و تأیید آن، شبیهات دیگری در مورد مهدویت مطرح کرده است که یکی از آن‌ها ایجاد رکود و سستی و رخوت در جامعه اسلامی در نتیجه‌ی اعتقاد به ظهور منجی است. (مراغی، ۱۳۳/۹ و ۱۳۴)

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

پاسخ شبهه ایجاد رکود و رخوت

۱- افرادی که به انکار اصل مهدویت پرداخته‌اند به پیروی از منکرین قبلی و با استناد به سخنان آن‌ها و بدون بررسی صحت و سقم شبهه مطرح شده اظهار نظر نموده و دلایل منکرین قبلی را تأیید کرده و خود نیز دلایلی بر دلایل آن‌ها اضافه نموده‌اند، در حالی که اگر این افراد کمی مطالعه می‌کردند متوجه می‌شدند که سخنان منکران قبلی مهدویت پس از طرح از جانب بسیاری از علمای اهل سنت مورد نقد و اشکال قرار گرفته شده و پاسخ‌های مفصلی به آن داده شده است.

۲- برای این که یک نظر نقد و تحلیل شود و اثراتی منفی به آن نسبت داده شود لازم است که مستندات ارائه شود که نشان دهد یک اتفاق منفی مربوط به آن عقیده است و قبل از این که یک چنین بررسی انجام شود هیچ سخنی پذیرفته نیست. افرادی که شبهه را مطرح نموده‌اند و می‌گویند؛ اعتقاد به اصل مهدویت در جامعه موجب ایجاد رخوت و سستی و تنبلی می‌گردد هیچ دلیل و مدرک مستند و اثبات شده‌ای که دلالت بر این امر کند ندارند و فقط مطالب به صورت خیالی و وهمی مطرح شده است و برخی از افراد زود باور نیز بدون تفکر آن را پذیرفته‌اند.

۳- اگر معنای صحیح انتظار مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به خوبی دانسته شود معلوم می‌شود که انتظار باعث رکود و رخوت و سستی نمی‌شود و به این معنی نیست که مسلمانان دست بر روی دست گذاشته و به انتظار مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به سر برند تا او بیاید و مشکلات زندگی‌شان را حل نماید و یا حتی نیازی نباشد که به وظایف دینی خود عمل کرده و زمینه ساز ظهور او باشند. بلکه انتظار معنایی فراتر و دقیق‌تر دارد که برای فهم بهتر آن لازم است به مطالبی در خصوص انتظار به شرح زیر دقت شود؛

الف- معنای لغوی انتظار؛

انتظار در لغت به معنای چشم به راه بودن و نگران بودن است. (زبیدی، ۱۴۱۴ ق، ۷/ ۵۳۹؛

معین، فرهنگ فارسی، ش ۱، ج ۱، ص ۳۶۴)

ب- معنای اصطلاحی انتظار؛

انتظار در اصطلاح به حالت کسی گفته می‌شود که از وضع موجود ناراحت است و برای ایجاد وضع بهتری تلاش می‌کند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ ش، ۷/ ۳۸۱) و از این روست که در روایات

اسلامی انتظار فرج از بهترین اعمال و با فضیلت‌ترین عبادات شمرده شده است و مؤید آن سخن نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم است که فرمودند:

أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. (قمی، صدوق، ۱۳۹۵ هـ ق / ۲ / ۶۴۴)

بهترین اعمال عبادی امت من انتظار فرج امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از خداوند است.

دقت در این روایت نشان می‌دهد فرد منتظر نمی‌تواند بدون هیچ فعالیتی نظاره‌گر وقایع جامعه باشد بلکه انتظار جنبه عملی دارد و شخص منتظر باید با تلاش و کوشش خود و جامعه‌اش را آماده ظهور منجی گرداند.

ج- معنای دیگر انتظار؛

انتظار به معنای اعتقاد به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است که همه اعتقادهای اساسی را در بردارد؛ و به همین جهت است که بنا به فرمایش امام جعفر صادق علیه‌السلام:

الْمُنْتَظَرُ لِلثَّانِي عَشْرَ كَالشَّاهِرِ سَيَفَةُ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَدْبُ عَنَهُ.

(صدوق، همان، ۲ / ۶۴۷)

کسی که در انتظار امام دوازدهمین خود به سر می‌برد همانند کسی است که در رکاب رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شمشیر کشیده و از آن حضرت دفاع می‌نماید.

د- از دیدگاه شهید مطهری

متفکر شهید استاد مرتضی مطهری رحمه الله علیه مفهوم انتظار را به زیبایی بیان نموده است و انتظار مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را به دو نوع «انتظار سازنده» و «انتظار ویرانگر»، تقسیم نموده است و هریک را به شرح زیر بیان نموده است؛ در تشریح انتظار ویرانگر می‌نویسد:

... طبق آموزه انتظار ویرانگر، آن‌گاه که صلاح به نقطه صفر برسد، حق و حقیقت هیچ طرفداری نداشته باشد، باطل، یکه تاز میدان گردد، جز نیروی باطل نیروی حکومت نکند، فرد صالحی در جهان یافت نشود، این انفجار ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف رخ می‌دهد و دست غیب برای نجات حقیقت نه اهل حقیقت؛ زیرا حقیقت

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

طرفداری ندارد، از آستین بیرون می‌آید؛ علی‌هذا هر اصلاحی محکوم است؛ زیرا هر اصلاح، یک نقطه روشن است و تا در صحنه اجتماع نقطه روشنی هست، دست غیب ظاهر نمی‌شود. برعکس، هر گناه و فساد و هر ظلم و تبعیض و هر حق‌کشی و هر پلیدی‌ای به حکم این‌که مقدمه صلاح کلی است و انفجار را قریب‌الوقوع می‌کند، روا است. (مطهری، ۱۳۸۳ ش، ۵۴)

این همان عقیده گروهی است که فکر می‌کنند امام زمان عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف زمانی ظهور می‌کند که کل زمین را فساد فراگرفته است و بلکه باید بیشتر هم ظلم باشد تا زمینه‌های ظهور فراهم شود و اگر خود هم گناه نکنند در اعماق ذهن خود از گناه و فساد کردن دیگران خوشحال و راضی هستند.

وی در تعریف انتظار سازنده نیز می‌نویسد:

آن‌عده از آیات قرآن کریم... در جهت عکس برداشت بالا است. از این آیات استفاده می‌شود که ظهور مهدی موعود، حلقه‌ای است از حلقات مبارزه اهل حق و باطل که به پیروزی نهایی اهل حق منتهی می‌شود. سهم بودن یک فرد در این سعادت، موقوف به این است که آن فرد، عملاً در گروه اهل حق باشد... از نظر روایات اسلامی، در مقدمه قیام و ظهور امام، یک سلسله قیام‌هایی از طرف اهل حق صورت می‌گیرد. آنچه به نام قیام یمانی قبل از ظهور بیان شده است، نمونه‌ای از این سلسله قیام‌ها است. (همان، ۵۷-۵۸)

شهید مطهری رحمه‌الله علیه کج‌اندیشی‌ها و منفی‌گرایی‌ها در مفهوم انتظار مهدی عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف را نیز نقد کرده و می‌گوید:

... این‌که بعد از آن‌که دنیا پر از ظلم و جور شد، عدل کلی پیدا می‌شود، مسئله‌ای به‌وجود آورده است و آن این‌که: بعضی از افراد با اتکا به همین مطلب، با هر اصلاحی مخالف‌اند و می‌گویند: دنیا پر از ظلم و جور بشود... تا یک‌دفعه انقلاب گردد و پر از عدل و داد بشود... اگر ببینند یک کسی یک‌قدم اصلاحی برمی‌دارد، ناراحت می‌شوند... می‌گویند نباید چنین چیزی بشود، باید مرتب بدتر شود تا حضرت ظهور کند... آیا واقعاً مطلب از این قرار است یا نه؟... خیر، این بدون شک برخلاف یک اصل قطعی اسلامی

است؛ یعنی به انتظار ظهور حضرت حجت، هیچ تکلیفی از ما ساقط نمی‌شود، نه تکلیف فردی و نه تکلیف اجتماعی. شما یک عالم پیدا نمی‌کنید که بگوید انتظار ظهور حضرت حجت یک تکلیف کوچک را از ما ساقط می‌کند، هیچ تکلیفی را از ما ساقط نمی‌کند. (مطهری، همان، ۵۸-۵۹)

توجه به سخنان این شهید بزرگوار نشان می‌دهد که نباید اعتقاد به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را عامل افکار منفی دانست چرا که با توجه به برخی آیات قرآن مانند: *ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف متنی است بر مستضعفان و خوار شمرندگان و وسیله‌ای است برای پیشوا و مقتدا شدن آنان و مقدمه‌ای است برای وراثت آن‌ها* (قصص/۵۹) و *ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تحقق بخش وعده‌ای است که خداوند متعال از قدیم‌ترین زمان‌ها در کتب آسمانی به صالحان و متقیان وعده داده* (انبیاء/۱۰۵) و (اعراف/۱۲۸) انتظار به یک معنا باعث امید، نشاط و رویش خواهد بود، البته همواره کوتاهی‌ها و تقصیرهایی در جوامع اسلامی و بین مسلمانان در انجام وظایف الهی و اسلامی وجود داشته و دارد که نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت و اما این کوتاهی‌ها و سستی‌ها با اعتقاد به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و مسئله مهدویت مرتبط نیستند و باید مشکل را در جای دیگر حل کرد. از سوی دیگر نیز خوب که دقت کنیم می‌بینیم انتظار هم عامل تحرک و آگاهی و بیداری است و هم دوره انتظار، دوره آماده سازی و زمینه‌سازی برای یک نهضت به شمار می‌آید و در نتیجه باعث تحرک و پویایی و تلاش است و هرگز سستی و رخوت در آن راه ندارد، چرا که جامعه‌ای که حالت انتظار منجی الهی در آن حاکم است، تحرک و پویایی و تلاش بر آن جامعه حکم فرماست و افراد را به زمینه‌سازی و اصلاح فردی و اجتماعی و می‌دارد و این امر عاملی ارزشمند برای حفظ و بقای شریعت است.

نتیجه

پس از بیان اعتقاد مفسران اهل سنت به موضوع مهدویت و نقل و رد انگیزه‌ها و دلایل منکران اصل مهدویت، این نتایج به دست می‌آید:

۱. عامل اصلی وارد کردن شبهه بر اصل مهدویت و انکار این اصل مهم اعتقادی، عدم بصیرت و ناآگاهی از معارف والای مهدوی و عدم درک صحیح از واقعیت امر ظهور، غیبت و انتظار است.

بیان شبهات انکار مهدویت به بهانه آثار سوء اعتقاد به مهدویت و پاسخ به آن

۲. شناخت شبهه‌ها و فتنه‌ها و عوامل تشدید بحران‌ها بسیار حائز اهمیت است و برای رهروان مهدویت و منتظران مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف راه مبارزه و ایستادگی در مقابل دشمن را هموارتر می‌سازد.

۳. انتظار امری است که باعث تحرک و تلاش و پویایی افراد است و به انسان امید می‌دهد که قیام مصلح جهانی همه آرمان‌های بشری را تحقق می‌بخشد لذا به نفع مستکبرانی که با انسانیت و اسلام دشمن هستند نیست لذا به مقابله با این عقیده می‌پردازند و در این مسیر به هر وسیله‌ای تمسک می‌جویند و از این جمله است وارد کردن شبهه بر اصل مهدویت و انکار آن.

۴. سوء استفاده یک عده از یک اندیشه و انجام اعمال نادرست نشانه عدم صحت آن اعتقاد نیست بلکه نشانه کج فهمی نسبت به آن موضوع است و این امر اصل آن اندیشه را زیر سؤال نمی‌برد.

۵. طرح بسیاری از شبهات مهدویت به پیروی از ابن خلدون است و بر اساس ضوابط و قواعد مستند و مستدل نیست و بدون آگاهی انجام شده است و لذا قابل قبول نیست.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی القمی، صدوق (۱۳۹۵ق)، *کمال الدین و تمام النعمه*، مصحح: علی اکبر غفاری، ایران، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ دوم.

۲. امین مصری، احمد (۱۹۹۹م)، *ضحی الاسلام*، مکتبه الاسره، مصر.

۳. برقعی، ابوالفضل (۱۳۹۴ش)، *بررسی علمی احادیث مهدی*، تحریر دوم، نشر اول (دیجیتال)،

دی (جدی)، ربیع الأول ۱۴۳۷ هـ ق، دانلود شده از سایت www.aaqeedeh.com

۴. بستوی، عبدالعلیم عبدالعظیم (۱۴۲۰ق)، *المهدی المنتظر (علیه السلام) فی ضوء الأحادیث و*

الآثار الصحیحة و اقوال العلماء و آراء الفرق المختلفة، بیروت، دار ابن حزم، چاپ اول.

۵. زبیدی، محب الدین (۱۴۱۴ق)، *تاج العروس*، ج ۷، لبنان، دار الفکر.

۶. رشید بن علی رضا بن محمد (۱۴۱۴ق)، *تفه سیر القرآن الحکیم (تفه سیر المنار)*، بیروت، لبنان،

دارالمعرفه.

۷. صدر سید محمد باقر (۱۴۱۷ق)، *بحث حول المهدی*، قم، مرکز الغدیر للدراسات الإسلامیه.

۸. طنطاوی، سید محمد الجوهری المصری (۱۴۲۵ق)، *الجواهر فی تفهیم القرآن الکریم*، شاهین محمد عبدالسلام، بیروت، لبنان، دار الکتب العلمیه.
۹. العسقلانی، أبو الفضل أحمد بن علی بن محمد بن أحمد بن حجر (۱۳۹۰ق)، *لسان المیزان*، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات بیروت - لبنان، الطبعة: الثانية.
۱۰. کاتب، احمد، (۱۳۹۴ش)، *تکامل فکر سیاسی شیعه از شوروی تا ولایت فقیه*، نشر اول دیجیتال، این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.
۱۱. الکرشمیری الهندی، محمد انور شاه (بی تا)، *التصریح بما تواتر فی نزول المسیح*، بی تا.
۱۲. متقی الهندی علاء الدین علی بن حسام، (۱۳۹۹ق)، *البرهان فی علامات مهدی آخر الزمان*، تحقیق. تعلیق: علی اکبر غفاری، مطبعة الخيام، قم.
۱۳. مراغی، احمد بن مصطفی (بی تا)، *تفسیر المراغی*، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۱۴. مصطفوی حسن (۱۳۸۵ش) *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، تهران، ایران، مرکز نشر آثار علامه مصطفوی.
۱۵. مطهری، مرتضی (۱۳۸۳ش)، *قیام و انقلاب مهدی (علیه السلام)*، قم، انتشارات صدرا، چاپ اول.
۱۶. معین، محمد (۱۳۷۱ش)، *فرهنگ فارسی*، ج ۱، امیرکبیر، تهران.
۱۷. مقدسی الشافعی السلمی، جمال الدین، یوسف بن یحیی بن علی (۱۳۹۹ق)، *عقد الدرر فی أخبار المنتظر و هو المهدی علیه السلام*، تحقیق: دکتر عبد الفتاح محمد الحلو، مکتبه عالم الفکر، قاهره، چاپ اول، چاپ انتشارات نصایح قم فروغ بی نهایت.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، (۱۳۷۴ش)، *تفسیر نمونه*، ج ۷، تهران، ایران، دار الکتب الاسلامیه.
۱۹. الهیتمی السعدی الأنصاری، أحمد بن محمد بن علی بن حجر (بی تا)، شهاب الدین شیخ الإسلام، (المتوفی: ۹۷۴ق)، *الفتاوی الحدیثیه*، دار الفکر.